

УДК 378:378.147.091.33-27.22]:811(043.3)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/85-2-50>

Кирило ПЕРЕПЕЛИЦЯ,

orcid.org/0000-0002-3609-8893

старший викладач кафедри англійської мови
Національного університету «Києво-Могилянська академія»
(Київ, Україна) k.perepelytsia@ukma.edu.ua

СТИЛЬОВІ РИСИ ІНШОМОВНОГО НАУКОВОГО ВИСТУПУ ЯК СКЛАДОВА ЗМІСТУ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ

У статті розкрито стильові риси іншомовного наукового виступу як складову підготовки майбутніх економістів до участі в міжкультурній комунікації. За умов поглиблення міжнародних зв'язків зростає потреба висококваліфікованих і професійно компетентних фахівців, здатних на якісному рівні подавати іноземною мовою зміст документів, матеріалів, відстоювати правомірність власної позиції та аргументовано апелювати до аудиторії, а також розглядати економічні питання в науковій доповіді на міжнародній конференції. Брак знань про дискурсивні особливості таких виступів, несформовані вміння оперування цими знаннями, поза сумнівом, можна вважати проблемами мовної підготовки студентів економічних спеціальностей. Пошук шляхів розв'язання цих суперечностей склав проблему дослідження й зумовив вибір теми. Проведений аналіз показав, що модель економіста лише частково відображає наявний в суспільстві запит на вміння випускника продукувати науковий виступ іноземною мовою. Під час навчання слід не лише зосереджувати увагу на лінгвістичних особливостях іншомовного наукового виступу, а й враховувати його екстралінгвістичну специфіку. Розглянуто науковий текст англійською мовою як об'єкт навчання студентів немовного закладу вищої освіти та визначено стильові риси іншомовного наукового виступу. Проаналізовано два дефінітивних аспекти: нормативно-прескриптивний і специфічно-характеризувальний. Встановлено, що предметом навчальних зусиль мають стати нормативно-прескриптивні риси наукового тексту як ідеального об'єкта продуктивної діяльності студентів. Виявлено необхідні для іншомовного наукового виступу технічно-стилістичні прийоми: членування, комунікативна чіткість, активізація уваги читача/слухача, узагальненість викладу, експліцитність викладу, термінологічність. Встановлено відносини підпорядкування екстралінгвістичних чинників, стильових рис та технічно-стилістичних прийомів, котрі стали основою виявлення номенклатури лінгвістичних засобів. Схарактеризовано вміння, необхідні для підготовки та продукування іншомовного наукового виступу. Вироблено критерії, за допомогою яких можна буде якнайповніше показати ефективність запропонованої методики.

Ключові слова: іншомовний науковий виступ, стильові риси, лінгвістичні особливості, екстралінгвістична специфіка, технічно-стилістичні прийоми, мовна підготовка, студенти економічних спеціальностей.

Kyrylo PEREPELYTSIA,

orcid.org/0000-0002-3609-8893

Senior Lecturer at the Department of English
National University of Kyiv-Mohyla Academy
(Kyiv, Ukraine) k.perepelytsia@ukma.edu.ua

STYLISTIC FEATURES OF A FOREIGN LANGUAGE SCIENTIFIC SPEECH AS A COMPONENT OF STUDENTS' EDUCATION

The article reveals the stylistic features of a foreign language scientific speech as a component of training future economists for participation in intercultural communication. With the increase of international ties, there is a growing need for highly qualified and professionally competent specialists capable of presenting the content of documents and materials in a foreign language at a high level, defending the legitimacy of their position, and logically appealing to the audience. They must also be able to consider economic issues in a scientific report at an international conference. The lack of knowledge about the discursive features of such presentations and the undeveloped skills to apply this knowledge can be related to the problems of language training of students of economic specialties. Looking for ways to resolve these contradictions formed the research problem and determined the choice of the topic. The analysis has shown that the model of an economist only partially reflects the existing needs in society for the ability of a graduate to produce a scientific speech in a foreign language. While teaching, it is necessary not only to focus on the linguistic features of a foreign language scientific speech, but also take into account its extralinguistic specifics. The scientific text in English is considered as an object of study for students in non-linguistic institutions, and the stylistic features of a foreign language scientific speech are identified. Two definitional aspects are analysed: normative-prescriptive and specifically-characterizing. It has been established that the focus of educational efforts should be on the normative-prescriptive features of the scientific text as an ideal object for the productive activity of students. The necessary technical and stylistic

techniques for a foreign language scientific speech are identified: division, communicative clarity, activation of the reader's/listener's attention, generalisation, explicitness of the speech, terminology. The relationships of subordination between extralinguistic factors, stylistic features, and technical-stylistic techniques have been established, which formed the basis for identifying the nomenclature of linguistic tools. The skills necessary for preparing and producing a foreign language scientific presentation are described. Criteria are developed, which will allow to fully assess the efficiency of the suggested methodology.

Key words: *foreign language scientific speech, stylistic features, linguistic features, extralinguistic specificity, technical and stylistic techniques, language training, students of economic specialties.*

Постановка проблеми. Актуальність цього дослідження зумовлена необхідністю вдосконалення підготовки майбутніх економістів до усної комунікації в науковій сфері міжкультурної взаємодії. Необхідність поліпшення якості навчання іншомовному спілкуванню пов'язана з високими темпами змін, що відбуваються в Україні та в світі, глобалізацією. Українське суспільство бере активну участь у різноманітних загальносвітових процесах. Це сприяє розширенню міжнародних контактів, зокрема наукових.

Масовий характер наукової діяльності, кількість виробників і споживачів інформації в економічній сфері спілкування сприяють підвищенню вимог до професійної підготовки економістів. Зростає потреба висококваліфікованих і професійно компетентних фахівців, здатних на якісному рівні подавати іноземною мовою зміст документів, матеріалів, відстоювати правомірність власної позиції та аргументовано апелювати до аудиторії, розглядати економічні питання в науковій доповіді на міжнародній конференції, симпозіумі, виставці тощо. Ці суспільно важливі вимоги включено до нормативних документів про стандарти вищої освіти (Наказ № 842 від 13.06.2024 р. «Про внесення змін до деяких стандартів вищої освіти»). В зв'язку з цим нагальною стала проблема вдосконалення підготовки студентів економічного профілю до продукування іншомовних наукових виступів.

Аналіз останніх досліджень. Лінгводидактична та методична площини розв'язання цієї проблеми неодноразово привертала увагу вчених. Дослідженню підлягали жанри навчально-професійного, науково-професійного спілкування, підходи до навчання студентів усного наукового монологічного мовлення. Проблему навчання студентів різних освітніх рівнів підготовленого наукового монологічного мовлення досліджували Д. Х. Баранник, С. П. Бевзенко, Л. П. Литвин, Г. В. Семеренко, Д. І. Ганич, І. С. Олійник, А. П. Грищенко, М. П. Івченко, О. І. Радченко, К. Ф. Шульжук та інші. Працювали над вивченням типів монологів англійською мовою (опис, розповідь, міркування, повідомлення, доповідь) Е. Г. Арванітопуло, Н. Ф. Бориско, О. Б. Бігич, Д. А. Руснак, В. В. Стрілець, Т. І. Коробейнікова, О. В. Ярошенко, В. Д. Ігнатенко, І. Б. Каменська. Чимало наукових досліджень присвячено якості підготовлених усних висловлювань, їх відповідності вимогам культури професійного мовлення.

Ознайомившись із цими джерелами, можна сказати, що вони здебільшого присвячені аналізу мовного аспекту діяльності з продукування усних монологічних висловлювань. На жаль, нині бракує спеціалізованого лінгводидактичного розгляду питання про дискурсивну специфіку іншомовних наукових висловлювань. Реальний стан справ свідчить про те, що студенти зазнають значних труднощів під час підготовки та продукування виступів наукового характеру. Брак знань про дискурсивні особливості таких виступів, несформовані вміння оперувати цими знаннями, безперечно, є проблемами мовної підготовки студентів економічних спеціальностей.

Зазначене вище свідчить про наявність низки суттєвих суперечностей, котрі перешкоджають якісній підготовці майбутніх економістів до участі в міжкультурній науковій комунікації. Найсуттєвішими є суперечності між суспільною та професійною потребою міжкультурної наукової комунікації, які дедалі поглиблюються, та слабкою розробленістю теоретичних і практичних підходів до такої підготовки студентів. Ці суперечності необхідно якнайшвидше подолати.

Мета статті. Пошук шляхів розв'язання згаданих суперечностей є метою цього дослідження.

Виклад основного матеріалу. Іншомовний науковий виступ як мета навчання студентів немовних закладів вищої освіти може вирізнятися характером, рівнем складності та змістом дослідження, що зумовлює представлення його результатів у різний спосіб (Білоус; 2018). Аналіз чинних нормативних документів засвідчив, що модель економіста лише частково відображає наявний в суспільстві запит на вміння випускника продукувати науковий виступ іноземною мовою. Водночас різні джерела вказують на актуальність формування цього вміння на сучасному етапі розвитку міжнародних відносин та міжкультурної взаємодії. Спеціальні дослідження (анкетування, бесіди з випускниками економічних закладів, з роботодавцями) показали, що вміння виступати з доповіддю, присвяченою широкій або вузькій науковій проблематиці, є одним із найзатребуваніших. Для того, щоб підтвердити важливість уміння продукувати іншомовний науковий виступ, здійснено аналіз відповідних сучасних вимог (Наказ № 842 від 13.06.2024 р. «Про внесення змін до деяких стандартів вищої освіти»). За результатами аналізу вдалося з'ясувати, що значення згаданого вміння стрімко зростає.

Говорячи про загальний рівень підготовки студента, варто зазначити, що магістр економіки після закінчення навчання в закладі вищої освіти має вміти виступати з науковою доповіддю не лише на рівні відтворення отриманих відомостей, а й на рівні представлення власних наукових ідей, переоцінки, актуалізації наявних наукових підходів, методів, теорій.

Отримані висновки стали підставою для дослідження специфічних рис іншомовного наукового виступу, їх лінгводидактичного осмислення з позицій процесу навчання студентів продукування наукової доповіді. За результатами проведеного аналізу встановлено, що іншомовний науковий виступ необхідно розглядати з позицій як наукового тексту, так і наукового дискурсу (Наумовець; 2017).

Під час навчання необхідно не тільки зосереджувати увагу на лінгвістичних особливостях, а й враховувати екстралінгвістичну специфіку іншомовного наукового виступу. Саме екстралінгвістичні чинники впливають на обидва аспекти діяльності з продукування іншомовного наукового виступу:

- на продуктивний (діяльність із формування та письмового формулювання висловлювання);
- на процесуальний (діяльність із промовляння висловлювання).

Продуктивний аспект діяльності за своїм змістом і мовним оформленням передбачає спрямованість іншомовного наукового виступу на письмовий текст доповіді (Павленко; 2017). Процесуальний аспект вимагає зверненості до «чинника усності», зумовленого екстралінгвістичним тлом.

Виявляючи особливості іншомовного наукового виступу, можна дійти висновку, що іншомовний науковий виступ – це висловлювання, яке, з одного боку, за змістом і мовним оформленням орієнтоване на письмовий текст доповіді (на підготовчому етапі формування), а з іншого боку, відрізняється від нього лінгвістичними засобами вираження сенсу (на етапі озвучування). Тут варто сказати, що обидва аспекти – кожний по-своєму – зазнають впливу екстралінгвістичних чинників.

Розглянемо науковий текст англійською мовою як об'єкт навчання студентів немовного закладу вищої освіти та визначимо стильові риси іншомовного наукового виступу. Встановлено специфіку технічно-стилістичних прийомів, яка формується: а) на етапі планування висловлювання; б) на етапі його усної реалізації (Частник; 2016; 32).

Результати аналізу лінгвістичної літератури свідчать, що кількість стильових рис та їхнє значення не є незмінними. Можна говорити про відсутність спільних критеріїв визначення обсягу змісту, що складається в певну рису, через різні підходи до інтерпретації самого феномена «стильова риса». Проаналізуємо два дефінітивні аспекти: нормативно-прескриптивний і специфічно-характеризувальний. Предметом навчальних зусиль

мають стати нормативно-прескриптивні риси наукового тексту як «ідеального» об'єкта продуктивної діяльності студентів. До таких рис віднесемо логічність, точність, стислість, об'єктивність, доступність та експресивність (Селігей; 2012; 68). Визначено, що нормативно-прескриптивні риси є наслідком впливу стилеутворювальних екстралінгвістичних чинників, виявлених та обґрунтованих під час дослідження. До них відносимо: а) наукову сферу діяльності; б) ставлення студента до змісту; в) суспільний статус відправника й одержувача; г) стосунки між відправником і одержувачем; ґ) матеріальні засоби спілкування. Під час дослідження кожен фактор співставлено зі стильовими рисами. *Наукова сфера діяльності* як головний екстралінгвістичний чинник зумовлює такі стильові риси іншомовного наукового виступу: логічність, точність, стислість, об'єктивність. Фактор *ставлення студента до змісту висловлювання* забезпечує експресивність наукового висловлювання. Екстралінгвістичний чинник *суспільного статусу відправника й одержувача мовлення* зумовлює доступність як стильову рису. Стильові риси, забезпечені екстралінгвістичними чинниками *стосунків між відправником і одержувачем* та чинником *матеріальних засобів спілкування*, збігаються зі стильовими рисами перелічених вище чинників. Це можна пояснити тим, що безпосередня реакція в момент висловлювання відсутня, проте вона лише зсунута в часі (відтермінована), що є типовим для наукового стилю.

Виявлено необхідні для іншомовного наукового виступу технічно-стилістичні прийоми: членування, комунікативна чіткість, активізація уваги читача/слухача, узагальненість викладу, експліцитність викладу, термінологічність. За допомогою прийомів *членування* та *комунікативної чіткості* можна забезпечити логічність іншомовного наукового виступу. Точність пов'язана з такими прийомами як *посилена акцентуація, цілісність, термінологічність*. Прийом *злитості* сприяє досягненню стислості, *узагальненість викладу* – об'єктивності. Прийом *активізації уваги читача/слухача* пов'язаний з експресивністю. *Експліцитність викладу* зумовлює доступність наукового мовлення.

На підставі встановлених зв'язків розглянуто особливості застосування стильових рис залежно від векторного впливу екстралінгвістичних чинників на ситуації а) підготовки письмового тексту наукової доповіді та б) усної презентації цієї доповіді. Попри те, що головний екстралінгвістичний чинник – *наукова сфера діяльності* – запрограмує ситуацію та стандартизує стиль як для усного, так і для письмового наукового текстів, вони не є подібними (Нефьодова; 2014). Під час безпосереднього спілкування мовець змушений коригувати свій виступ, орієнтуючись не на запрограмовану ситуацію й передбачувану аудиторію (що слід врахо-

Таблиця 1

**Впровадження лінгвістичних засобів,
необхідних для продукування іншомовного
наукового виступу**

Мовні засоби реалізації технічно-стилістичних прийомів на етапах:	
Технічно-стилістичні прийоми	
Підготовка	Презентація
Вступ	Звернення
Основна частина	
Висновок	Слова вдячності
Активізація уваги реципієнта	
– риторичні запитання, – питально-відповідні речення, – експресивна лексика	– звернення до слухачів – прості речення – займенник <i>We</i> – залучення до процесу комунікації – наказовий спосіб – запитання до аудиторії – повтори – фонетична організація
Узагальненість викладення	
– неозначено-особові та безособові конструкції (<i>It is arguable that...; It is true that...</i>) – пасивний стан – займенник <i>We</i> – безособовий займенник <i>one</i>	– активний стан – займенник
Термінологічність	
– загальнонаукова лексика – термінологія – номенклатурні знаки, аббревіатури, професіоналізми, інтернаціональні слова	– загальнонавчальна лексика (кліше, штампи) – терміни
Комунікативна чіткість	
– сполучники (єднальні, протиставні, розділові) – сполучникові прислівники (<i>further, similarly, then</i>) – слова-зв'язки (<i>however, therefore</i>) – клішовані словосполучення (<i>in addition, on the other hand, as a result</i>) – вступні звороти (<i>as has already been mentioned</i>) – порядок слів – синтаксичний паралелізм	
Експліцитність викладу	
– складно-підрядні речення	– прості речення

- оперування термінами наукового стилю;
- посилання на інших авторів, на попередній, наступний виклад тощо;
- висловлювання об'єктивного ставлення до предмета мовлення;
- оцінка інформації.

З урахуванням розроблених та описаних лінгводидактичних і методичних засад навчання продукування іншомовного наукового виступу вироблено критерії, за допомогою яких можна буде якнайповніше схарактеризувати ефективність запропонованої методики:

увати під час письмової підготовки), а на реальну обстановку та конкретних слухачів. Отже, доповідач використовуватиме різні лінгвістичні засоби.

Зважати на екстралінгвістичні чинники *стосунків між відправником і одержувачем мови та суспільного статусу відправника й одержувача* під час створення письмового тексту значно складніше. Автор змушений пристосовувати текст до передбачуваних характеристик прогнозованого реципієнта. Під час озвучування іншомовного наукового виступу доповідач орієнтується на реального адресата з урахуванням його реакції на зміст виступу. Це, з одного боку, полегшує завдання мовця, оскільки він бачить реакцію слухача/слухачів. З іншого боку, саме ця реакція ускладнює завдання відправника: він має постійно редагувати заздалегідь підготовлений текст, змінювати хід міркувань. Екстралінгвістичний чинник *матеріальних засобів спілкування* пов'язаний з вимогами до оформлення письмового та усного текстів наукової доповіді. Для письмового наукового мовлення «постачальником» матеріальних засобів є графіка, а для усного наукового мовлення – звуки та інтонація (Передон; 2018). Цей фактор наближений до фактора *вираження ставлення мовця до змісту висловлювання*. В письмовому тексті він стає помітним завдяки використанню графічного способу виділення важливої для відправника інформації (курсив, виділений шрифт, пунктуація, абзацування). В усному тексті для цього використовують засоби інтонації, ритму, пауз, жестів, міміки.

Отже, навчаючи студентів продукування іншомовного наукового виступу, необхідно прищеплювати їм а) знання, пов'язані з екстралінгвістичним контекстом наукової сфери спілкування (письмового або усного), б) знання про стильові риси та технічно-стилістичні прийоми наукового тексту.

Встановлено відносини підпорядкування екстралінгвістичних чинників, стильових рис та технічно-стилістичних прийомів, котрі стали основою виявлення номенклатури лінгвістичних засобів, яким необхідно навчати студента економічного профілю підготовки.

Виявлені лінгвістичні особливості є основою для створення системи вмінь, пов'язаних із продукуванням іншомовного наукового виступу й затребуваних на різних рівнях професійної підготовки студентів (бакалаврат, магістеріум).

Уміння, необхідні для підготовки та продукування іншомовного наукового виступу:

- встановлення логічних зв'язків за допомогою мовних засобів причинно-наслідкового значення;
- послідовний перелік етапів виступу: початковий етап, заключний етап;
- виокремлення в освоєній інформації смислових фрагментів;
- виділення основних і другорядних фактів;
- формулювання висновків;

1) наявність у студентів знань про лінгвістичні та екстралінгвістичні особливості наукового мовлення;

2) сформованість у студентів:

– загальних умінь, необхідних для письмової доповіді та усного виступу;

– вміння зважати на екстралінгвістичні чинники під час написання доповіді;

– вмінь, необхідних для письмової форми доповіді;

– вмінь, необхідних для усного виступу;

– вмінь синхронізації двох форм генерування мовлення.

Висновок. У висновку підбито підсумки проведеного дослідження, окреслено напрями подальшої роботи. Дослідження пропонує переконливі

докази важливості врахування дискурсивної сутності іншомовного наукового виступу під час навчання студентів умінь його продукування. Дискурсивна специфіка виступу визначає особливий підхід до виокремлення лінгвістичних засобів, що вживаються на етапах планування та озвучування наукової доповіді, та формує підвалини для створення методичної системи навчання студентів. Врахування дискурсивної сутності іншомовного наукового виступу набуває особливої ваги під час відбору змісту навчання студентів (знання та вміння), а також під час розробки власне навчального процесу (визначення необхідної системи принципів, методів, прийомів, засобів, зокрема навчально-комунікативних ситуацій).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Англомовні елементи наукової праці: назва, анотація, резюме: A Practical Guide to Writing Research Paper Titles, Abstracts, Summaries: навчальний посібник Харк. держ. акад. культури. Розробники; О. С. Частник, С. В. Частник. Х. ХДАК, 2016. С. 78.
2. Білоус, С. Організація процесу навчання майбутніх філологів публічного виступу англійською мовою. ARS LINGUODIDACTICAE, 2018, (2), 71-75. <https://doi.org/10.17721/2663-0303.2018.2.09>
3. Наказ № 842 від 13.06.2024 р. «Про внесення змін до деяких стандартів вищої освіти» https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha_osvita/zatverdzeni_20standarty/2024/Nakaz-842_vid.13.06.2024.pdf
4. Нефьодова, О. Екстралінгвістичні чинники встановлення інтертекстуальних відносин. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов, 1103(78), 2014. с. 111-117. <https://periodicals.karazin.ua/foreignphilology/article/view/2642>.
5. Павленко Т. Б. Оформлення результатів наукових досліджень: вітчизняний аспект : [довідь-презентація], 2017. 32 слайди. Харків, 2017. URI <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/15633>
6. Передон Н.О. Вербальні та невербальні засоби реалізації стратегій і тактик учасників комунікативної ситуації «примирення» (на матеріалі англійської мови) : дис. канд. філол. наук. Херсон, 2018. 260 с.
7. Селігей П. О. Нормативний підхід у мовознавстві й мовна критика. «Стиль і текст». 2012. Випуск 13. С. 66-72. <http://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/-15633>

REFERENCES

1. Anhlomovni elementy naukovoї pratsi: nazva, anotatsiia, reziume. [English-language elements of a research paper: title, abstract, summary] A Practical Guide to Writing Research Paper Titles, Abstracts, Summaries: navchalnyi posibnyk Khark. derzh. akad. kultury. Rozrobnyky; O. S. Chastnyk, S. V. Chastnyk. Kh. KhDAK. S.78 [in Ukrainian]
2. Bilous, S. (2018). Orhanizatsiia protsesu navchannia maibutnikh filolohiv publichnoho vystupu anhliiskoiu movoiu. [Organisation of the process of teaching future philologists public speaking in English] ARS LINGUODIDACTICAE, (2), 71-75. <https://doi.org/10.17721/2663-0303.2018.2.09> [in Ukrainian]
3. Nakaz № 842 vid 13.06.2024 «Pro vnesennia zmin do deiakikh standartiv vyshchoi osvity» [Amendments to Certain Standards of Higher Education] https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha_osvita/zatverdzeni_20standarty/2024/Nakaz-842_vid.13.06.2024.pdf [in Ukrainian]
4. Nefiodova O.(2014) Ekstralinhvistychni chyyynnyky vstanovlennia intertekstualnykh vidnosyn.[Extralinguistic factors of establishing intertextual relations] Visnyk KhNU imeni V. N. Karazina. Seriia: Inozemna filolohiia. Metodyka vykladannia inozemnykh mov, 1103 (78), s. 111-117. <https://periodicals.karazin.ua/foreignphilology/article/view/2642>. [in Ukrainian]
5. Pavlenko T. B.(2017) Oformlennia rezultativ naukovykh doslidzhen: vitchyzniani aspekt.[Designing the results of scientific research: the national aspect] [dopovid-prezentatsiia]. 32 slaidy. Kharkiv. URI <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/15633> [in Ukrainian]
6. Peredon N.O. (2018) Verbalni ta neverbalni zasoby realizatsii stratehii i taktyk uchasnykiv komunikativnoi sytuatsii «prymyrennia»[Verbal and Nonverbal Means of Implementing Strategies and Tactics of Participants in the Communicative Situation of 'Reconciliation' (na materialii anhliiskoi movy) dys. kand. filol. nauk. Kherson, 260 s.[in Ukrainian]
7. Selihei P. O.(2012) Normatyvnyi pidkhid u movoznavstvi y movna krytyka. [Normative approach in linguistics and language criticism] «Styl i tekst». Vypusk 13. S. 66-72. <http://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/-15633> [in Ukrainian]